

Rettegés a szabadságtól

James Buchanan, a Nobel-díjas amerikai közgazdász gondolatai a piacgazdaság etikus alapjairól, Németország problémáiról és a vallási fanatizmus veszélyeiről.

James Buchanan a kemény munkát, a takarékossgot és a tisztességes üzletet tekinti igazi értéknek. Ahogy száz évvel korábban *Max Weber* is a protestáns etikával magyarázta az Észak- és Dél-Amerika közti fejlettségbeli különbségeket, úgy Buchanan véleménye szerint napjainkban is az etika képezi a jól működő gazdaság „cementjét.”

A szerző szerint azok a közgazdászok, akik kizárólag a hagyományos, hasznosságmaximalizáló, materiális modellekre helyezik a hangsúlyt, hibát követnek el. A pénzt a siker mércéjének tekintő gazdasági szakemberek keveset foglalkoznak a piaci szabadság fogalmával, ennek azonban több káros következménye is lehet. A pénz szerepének túlzott hangsúlyozása ahhoz vezethet, hogy a közgazdaságtan hitelét veszíti a nyilvánosság előtt. Bár a piac valóban egyre több és jobb minőségű áru előállítását teszi lehetővé, napjainkban egyre gyakrabban megfeledkezünk a piac valódi, politikai és ennek következtében morális szerepéről. Ahogy ez már *Adam Smith* műveiből is közzismert, a piac valódi célja nem más, mint az állami beavatkozás korlátozása.

Az amerikai közgazdász a topmenedzserek aránytalanul magas fizetéseit és a morális etika összeegyeztethetőségét firtató kérdésre a közgazdaságtan ősi kereslet-kínálat tételére utalva válaszol. A professzor szerint nem tekinthetjük ugyanis eleve etikátlannak azt, ha a munkavállalók a piac kínálta áron bocsátják

áruba a munkájukat. Ugyanakkor megjegyzi, hogy a magas bérek a piaci kudarcokkal és a vállalaton belüli szervezeti hiányosságokkal is összefügghetnek. Hiszen a topmenedzserek – az első osztályú zongoraművésszel ellentétben – nem a különleges képességeik révén emelkednek ki. Felvetődik azonban a kérdés, hogy vajon a magas bérek ellenére miért nem lelkesednek többen a vezetői pozícióért. Sok magas képzettségű szakember feltehetően egyszerűen nem akarja magára vállalni az ilyen tisztségekkel járó kockázatot.

Buchanan szerint valamennyien alábecsüljük az egyéni szabadságot, különösen Németországban, ahol a fejlődés extrém folyamatának lehetünk tanúi. A második világháborút követő gazdasági csoda, a közzismert német munkaetika már a múlté. Németország elveszítette az erények iránti érdeklődését. Ezért azonban nem a jóléti állam a felelős, hanem maguk az egyének.

Az emelkedő életszínvonal és a szociális háló összekapcsolódásának a magyarázata a professzor szerint nem más, mint a korábban említett „félelem a szabadságtól.” A legtöbb ember ugyanis valamiféle függőségre vágyik, aminek lelkiismeretesen engedelmessé lehet.

A szabadság és a piacgazdaság azonban nem univerzális, transzformálható értékek összessége. A mi szabadságfogalmunk valószínűleg összeegyeztethetetlen például az iszlámmal – hangsúlyozza Buchanan. Ma a *Samuel Huntington* által jósolt civilizációk harcát éljük meg, és ennek következtében Európának a közeljövőben döntő intézkedésekre kell elszánnia magát. Konkrétabban, az európaiaknak jobban oda kellene figyelniük bizonyos társadalmi csoportokra. Ráadá-

sul a professzor szerint nemcsak, hogy meg kell akadályozni ezeknek a csoportoknak a bevándorlását, hanem adott esetben akár ki is kell utasítani őket az érintett országokból. Hiszen nem lehetünk toleránsak azzal, aki nem toleráns velünk szemben, és bármelyik pillanatban készen áll feláldozni az életét a túlvilági boldogság reményében. A fundamentalista iszlám napjainkban hasonló helyzetben van, mint a katolikus egyház 500 évvel korábban.

Arra a kérdésre, hogy mi töltheti ki ezt „a morális vákuumot”, Buchanan szerint a válasz nem más, mint az alapvető értékekhez és a protestáns etikához való visszatérés. Az Amerikai Egyesült Államokban ez a tendencia jóval erősebb, mint Európában. A közgazdász hazájában

a vallásosság az értékek újjáéledéséhez vezetett, de ahogy ő maga is hangsúlyozza, a vallási radikalizmus veszélyeket is rejt magában.

A Buchanan által felvázolt utópikus világban a polgárok szabadon fejleszthetik képességeiket, a kormány nem avatkozik bele az emberek magánéletébe, s az állam feladata a polgárok és azok értékeinek, szerződéseinek védelmére korlátozódik. „Én nem akarok mások felett rendelkezni, de nem is szeretném, hogy mások rendelkezzenek felettem. Olyan gazdaságot szeretnék, amelyben senki sem gyakorolhat hatalmat mások fölött.” (*James Buchanan: Angst vor der Freiheit. Handelsblatt, 2007. február 26.*)

GOLODJUK VITA